

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

**Інститут педагогіки, психології, підготовки фахівців вищої кваліфікації
Кафедра педагогіки, професійної освіти та управління освітніми
зкладами**

КВАЛІФІКАЦІЙНА Р О Б О Т А

**на тему: «ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ І ПРАВА
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ»**

Здобувача вищої освіти 2 курсу 2МОПНЗ групи
Ступеня вищої освіти магістра
Галузі знань 01 Освіта/ Педагогіка
ОП Освітні, педагогічні науки
Спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки
Тетерука Романа Олеговича

Використання чужих ідей, результатів і текстів мають посилання на відповідне джерело

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор **Каплінський В. В.**

Національна шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ОСНОВНІ КОМПОНЕНТИ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА ДО САМОВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	9
1.1. Воля як рушійна сила самовиховання. Її філософська, психологічна та педагогічна сутність.....	9
1.2. Характеристика вольових якостей як внутрішніх компонентів готовності до самовиховання.....	23
1.3. Структура, критерії, показники та рівні готовності майбутнього педагога до самовиховання.....	37
ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ	42
РОЗДІЛ 2. ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІСТОРІЇ І ПРАВА ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ.....	45
2.1. Педагогічні вимоги до організації спонукального етапу самовиховання студентів педагогічного ЗВО.....	45
2.2. Організація цільового та організаційно-діяльнісного етапу самовиховання майбутніх учителів історії та права.....	50
2.3. Роль особистості викладача ЗВО у забезпеченні готовності студентів до самовиховання самовиховання.....	64
ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ	69
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО САМОВИХОВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ	72
3.1. Характеристика педагогічних умов підготовки майбутніх учителів історії і права до самовиховання старшокласників.....	72
3.2. Організація та проведення формувального експерименту.....	81
3.3. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	87
ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО РОЗДІЛУ	94
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98
ДОДАТКИ.....	105

ВСТУП

Актуальність дослідження. Зміни, які відбуваються в соціальному, політичному, духовному житті суспільства, загострюють потребу в особистості, здатній свідомо та активно керувати своєю поведінкою, формувати власну позицію, регулярно займатися самовдосконаленням. Зовнішніми впливами, до яких належить виховання, цього досягнути дуже важко, якщо сам вихованець не задіє внутрішніх механізмів розвитку особистості.

Важливим фактором їхнього задіяння і є самовиховання – цілеспрямований вплив особистості самої на себе з метою самовдосконалення. Саме завдяки самовихованню забезпечується свідоме прийняття зовнішніх регулюючих факторів, а особистість стає активним суб'єктом свого творення. Саме тому виховання стає процесом, логічно завершеним, лише тоді, коли виходить на *само*.

Згідно з розумінням суті виховання як педагогічної діяльності її предметом є інша діяльність – діяльність вихованця. А це означає, що одне з найважливіших завдань виховання – спонукати вихованця до власної діяльності, спрямованої на подальше самовдосконалення, в якій він стає вихователем самого себе, тобто повноправним її суб'єктом.

У контексті нашого дослідження викликають інтерес ідеї представників гуманістичної парадигми виховання (А.Маслоу [51], К.Роджерс [62;64], В.Сухомлинський [74]), їх твердження про те, що мета виховання повинна полягати в тому, щоб навчити людину творити себе як особистість.

Наукові засади самовиховання як фактора розвитку особистості знайшли своє відображення у численних працях вітчизняних та зарубіжних філософів, психологів та педагогів, в яких феномен самовиховання представлений повно, глибоко та всебічно: розкрито його сутність, структуру, особливості, вироблені чіткі теоретичні позиції щодо організації цього процесу; в наукових дослідженнях з цієї проблеми можна знайти безліч методичних рекомендацій педагогам та порад учням (М. Барчій [10],

Л. Баженова [8], О. Главацька [21], А.Калініченко [28], В. Каплінський [29;30;33;35;26;37;38;41], С. Карпенчук[43], В. Леві[48;49], В.Оржеховська [54], М. Постолук[58], В. Синельников[69], М. Сметанський [71], В. Сухомлинський [74], З.Удич[78], І. Шиманович[83] та ін.).

Всі названі науковці вирішального значення у самовихованні надають вольовій сфері особистості. Адже людина до рівня особистості, здатної свідомо і самостійно керувати собою піднімається лише тоді, коли задіює і включає в активну діяльність волю. Однак вольова сфера особистості стає рушійною силою самовиховання лише при умові розвитку вольових якостей особистості.

Досліджуючи проблему самовиховання, ми спрямували свої зусилля перш за все на дослідження волі як рушійної сили процесу самовиховання та вольових якостей як внутрішнього інструменту забезпечення результативності цього процесу. Це вимагало від нас теоретичного аналізу волі, вольових якостей та умов, при яких вони стають пусковим механізмом самовиховання, в якому вихованець стає суб'єктом власного удосконалення.

У процесі самовиховання особистість зустрічається з різноманітними перешкодами. Одні з них пов'язані з умовами життя (об'єктивні перешкоди): протидія інших людей, природні перешкоди; інші – з власними недоліками (суб'єктивні перешкоди): небажання роботи заплановане, пасивність, лінь, поганий настрій, почуття страху, звичка відкладати на потім тощо. Щоб досягти поставленої мети, людині необхідно мобілізувати свої розумові і фізичні сили на подолання перешкод, тобто проявити вольові зусилля. Воля людини і виражається в тому, наскільки людина здатна переборювати перешкоди та труднощі на шляху до досягнення цілей самовиховання, наскільки вона здатна керувати своєю поведінкою, підпорядковувати свою діяльність певним задачам.

Вольові якості відіграють особливу роль у самовихованні, виступаючи складовими готовності до здійснення цього процесу на практиці. Адже готовність до самовиховання включає в себе неабияку цілеспрямованість,

наполегливість, сміливість, рішучість, самостійність, емоційну стійкість, самовладання та витримку, здатність до подолання внутрішніх і зовнішніх перешкод на шляху до реалізації цілей самовиховання. Сформованість цих якостей є важливою запорукою успішності самовиховання не тільки під час навчання у школі, але й під час подальшого становлення особистості.

Отже самовиховання обов'язково передбачає вольову діяльність, яка є особливою формою активності людини. Вона полягає в тому, що людина здійснює владу над собою, контролює власні імпульси і в разі необхідності - гальмує їх.

Водночас освітній процес у ЗВО, зокрема процес підготовки майбутніх вчителів історії і права здебільшого зорієнтований на формування інструментальної сфери особистості, тобто на оволодіння певною сумою академічних знань, умінь і навичок. Значно менше уваги приділяється їхній підготовці до морально-вольового розвитку старшокласників, готовності до подолання психологічних труднощів і перешкод у майбутньому дорослому житті. У зв'язку з цим існує потреба в цілеспрямованому формуванні вольових якостей старшокласників як основи їх готовності до самовиховання, яка б враховувала особливості цього процесу у ЗВО, зокрема у підготовці майбутніх учителів історії і права та одночасно спиралася на обґрунтовані в психолого-педагогічній літературі загальнотеоретичні засади вольової активності людини.

Існують психолого-педагогічні дослідження, присвячені питанням зв'язку між самовихованням і вольовою регуляцією, зв'язку волі з мотивами і характером особистості, класифікації вольових якостей, їх конкретних проявів у навчальній, трудовій, військовій і спортивній діяльностях, однак у зазначених дослідженнях вольові якості розглядаються здебільшого у контексті дослідження волі як структурного компоненту особистості. Значно менше уваги приділяється обґрунтуванню педагогічних умов їх цілеспрямованого формування як рушійної сили самовиховання. Це певною мірою пояснюється тим, що саме поняття «вольові якості» та їхня структура

вивчаються ізольовано від процесу самовиховання.

Однак готовність до самовиховання, як зазначалось вище, включає в себе, перш за все, готовність до активізації вольових зусиль. Можна знати про етапи процесу самовиховання, проявляти інтерес до самовдосконалення, мати бажання, але «не зрушити цього процесу з місця», не надаючи значення його рушійній силі – вольовим якостям.

Для того, щоб процес самовиховання відбувався успішно на практиці, необхідно звернутись до його пускового механізму. Сам по собі інтерес, потреба, бажання можуть бути «пасивними», проявляться на рівні внутрішніх імпульсів, ситуативно. Щоб після прийняття рішення займатись самовдосконаленням, необхідні вольові зусилля. Лише на їх основі цей процес стане реально діючим. Активізація вольових зусиль на практиці має передувати з'ясування сутності поняття «воля», її структури та психологічних механізмів задіяння в процесі самовиховання.

Викладені вище положення засвідчують те, що досліджуючи тему нашої дипломної роботи, пов'язану з підготовкою до самовиховання майбутніх вчителів історії і права, неможливо залишити поза її межами проблему розвитку вольових якостей як рушійної сили самовиховання, а отже, основного компонента готовності до нього. Саме воля (здатність діяти) необхідна для реалізації програми самовиховання.

Аналіз психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема підготовки майбутніх педагогів, зокрема майбутніх фахівців з історії і права до самовиховання ще недостатньо вивчена. Тому в практиці роботи, спрямованої на самовиховання молоді, переважає орієнтація на директивну модель виховання, згідно з якою викладачі намагаються змусити студентів виконувати відповідні нормативні розпорядження. Стає все очевиднішим той факт, що без належної внутрішньої мотивації студентів, їх особистісної зацікавленості процесом і результатами власного самовдосконалення, цей процес залишається поза увагою студентів або носить епізодичний характер.

Таким чином, недостатня розробленість і водночас актуальність проблеми як в теоретичному, так і прикладному аспекті, з одного боку, необхідність поєднання розвитку вольових якостей з самовиховання, а також реалізація потенційних можливостей процесу підготовки майбутніх учителів історії і права у педагогічному закладі вищої освіти в контексті самовиховання, з іншого боку, зумовили вибір теми нашого дипломного дослідження: **«Підготовка майбутніх учителів історії і права до організації самовиховання старшокласників»**

Об'єктом дослідження визначено освітній процес у ЗВО.

Предметом дослідження є педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів історії і права до самовиховання.

Метою дослідження є теоретичне обґрунтування й експериментальна перевірка ефективності педагогічних умов готовності майбутніх вчителів історії і права до самовиховання старшокласників.

Завдання дипломної роботи:

- здійснити аналіз психолого-педагогічної літератури з проблемами самовиховання та розвитку вольових якостей як основи готовності до самовиховання;
- визначити структурні компоненти, критерії, показники та рівні готовності майбутнього педагога до самовиховання;
- виявити потенційні можливості загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя історії і права щодо самовиховання старшокласників;
- здійснити експериментальну перевірку ефективності педагогічних умов формування готовності майбутніх вчителів історії і права до самовиховання старшокласників.

Методи дослідження. У дослідженні використовувався комплекс взаємопов'язаних теоретичних та емпіричних методів:

- аналіз, порівняння й узагальнення наукових джерел із досліджуваної проблеми для з'ясування сутності поняття «готовність до

самовиховання», розробки критеріїв і рівнів готовності до нього, обґрунтування педагогічних умов його ефективності;

- спостереження, бесіди, анкетування й експертні оцінки, які застосовувались із метою діагностування рівня готовності майбутніх педагогів до самовиховання;
- формувальний експеримент: перевірялась ефективність педагогічних умов формування готовності до самовиховання майбутніх педагогів.
- методи математичної статистики, за допомогою яких опрацьовувалися отримані дані і встановлювалися кількісні залежності між досліджуваними явищами і процесами.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці, теоретичному обґрунтуванні й експериментальній перевірці педагогічних умов формування готовності майбутніх вчителів історії і права до самовиховання старшокласників; розкритті сутності вольових якостей старшокласників як стійких характеристик особистості, які забезпечують її здатність керувати своєю поведінкою та діяльністю, долати за необхідності наявні внутрішні і зовнішні перешкоди на шляху досягнення поставлених цілей і завдань; у визначенні змісту самовиховання, його етапів, критеріїв, показників і рівнів готовності майбутнього вчителя історії і права до самовиховання старшокласників; окреслено основні тенденції, сучасні проблеми та особливості підготовки майбутніх фахівців з історії і права до самовиховання старшокласників; розкрито потенціал загальнопедагогічної підготовки майбутніх вчителів історії і права та здійснено аналіз методів самовиховання старшокласників.

Практична значущість отриманих результатів дослідження передбачає можливість реалізації в загальноосвітніх школах та закладах вищої освіти розробленої, теоретично обґрунтованої й експериментально перевіреної методики формування готовності майбутніх вчителів історії і права до самовиховання старшокласників та її впровадження в освітній процес.

ВИСНОВКИ

На основі аналізу поглядів дослідників на сутність та особливості самовиховання особистості вважаємо підготовку майбутніх вчителів історії і права до самовиховання старшокласників важливим компонентом їх загальнопедагогічної підготовки. Готовність як результат підготовки майбутніх фахівців з історії і права до самовиховання інтегрує в собі три структурні компоненти: *мотиваційно-ціннісний*, який характеризує спонукальний аспект готовності і містить у собі стійкі мотиви самовиховання, усвідомлення його важливості для власного життя та професійної діяльності, систему ціннісних орієнтацій і смислових установок, які спонукають особистість до систематичної діяльності з самовиховання; *пізнавально-інформаційний*, який відображає когнітивний аспект готовності до самовиховання і передбачає систему знань з основ самовдосконалення, критеріїв самодіагностики та методів самовиховання; *діяльнісно-результативний*, що характеризує практичний аспект готовності до самовиховання і містить уміння, необхідні для успішного протікання цього процесу (вміння оцінювати власний морально-фізичний стан, планувати, організовувати й контролювати свої дії).

Виходячи з теоретичних засад дослідження визначено критерії готовності старшокласників до самовиховання: *мотиваційно-ціннісний*, *пізнавально-інформаційний* та *діяльнісно-результативний*. На основі виділених критеріїв і показників визначено й охарактеризовано чотири рівні сформованості готовності до самовиховання: *емпіричний*, *адаптивний*, *рефлексивний*.

На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури та практики виховання у ЗВО визначено й обґрунтовано педагогічні умови формування готовності до самовиховання: усвідомлення майбутніми вчителями історії і права особистісної значущості самовиховання як

провідного фактору розвитку особистості; забезпечення педагогічної підтримки і спрямованості майбутнього педагога на самовиховання; створення відповідного виховного середовища, що стимулює до самовиховання і сприяє виробленню необхідних практичних умінь і навичок, оволодінню методиками діагностики та рефлексивного аналізу.

З'ясовано, що формування готовності до самовиховання доцільно здійснювати за такими етапами: спонукальний, цільовий, конструктивний і підсумковий. Кожний етап передбачає реалізацію специфічних завдань і використання відповідних форм, методів і прийомів самовиховання. Основне завдання *спонукального* етапу полягає в тому, щоб сприяти усвідомленню особистісної значущості самовиховання як важливої і необхідної передумови самореалізації. На другому етапі – *цільовому* – відбувається допомога кожному студенту у накресленні мету й розробленні індивідуальної програми самовиховання на основі діагностики власного фізичного стану, аналізу факторів, які негативно позначаються на його показниках. Третій етап – *конструктивний* – передбачає надання педагогічної підтримки у реалізації програми самовиховання, ознайомлення їх з методами і прийомами самоконтролю, самоаналізу та самозвіту. На *підсумковому* етапі здійснюється аналіз результатів виконання індивідуальних програм самовиховання.

Формувальний експеримент підтвердив ефективність розробленої на підставі обґрунтованих педагогічних умов методики підготовки майбутніх учителів історії і права до самовиховання старшокласників. Отримані результати свідчать, що в студентів експериментальних груп, на відміну від контрольних, відбулися статистично значущі кількісні і якісні зміни в розвитку основних компонентів готовності до самовиховання: мотиваційно-ціннісного, пізнавально-інформаційного та діяльнісно-результативного. Значна кількість студентів (15,1%) досягла системного рівня. З 12,6% до 22,2% зростає кількість студентів, яким властивий рефлексивний рівень готовності, з 27,6% до 40,4% збільшилась кількість

студентів з адаптивним рівнем готовності. Водночас зменшився (з 52,2% до 22,3%) їх відсоток з емпіричним рівнем готовності до самовиховання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авторські педагогічні технології в освітньо-виховному середовищі вищої школи: колект. монографія / за ред. Акімової О. В., Каплінського В. В. Вінниця, ТОВ «Ніланд ЛТД». 2015. 180 с.
2. Акімова О. В. Формування творчого мислення в процесі рішення розумових задач. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*: зб. наук. праць УДПУ ім. Павла Тичини. Вип. 19. Умань, 2007. С. 144–150.
3. Акімова О. В., Каплінський В. В., Хамська Н. Б. Методичні рекомендації до комплексного екзамену для студентів спеціальності «Педагогіка вищої школи» освітньо-кваліфікаційного рівня магістра. Вінниця: ТОВ «Фірма «Планер», 2015. 49 с.
4. Галузяк В. М. Підготовка майбутніх учителів у контексті особистісно зорієнтованого підходу. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: «Педагогіка і психологія»*. Випуск 42. Частина 2. Вінниця, 2014. С. 162–169.
5. Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. Педагогіка: навч. посіб. Вінниця: ДП «Державна картографічна фабрика», 2007. 399 с.
6. Германюк Н. В. Особистість та авторитет керівника як важливий чинник ефективності управлінської діяльності. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2017. № 5. С. 61–70.
7. Вища педагогічна освіта і наука України: історія, сьогодення та перспективи розвитку. Вінницька область: Колективна монографія/ редкол.: Лазаренко Н. І. (голова) [та ін.], упоряд. Т.Р. Кароєва ; НАПН України , Асоціація ректорів пед. ун-тів Європи, Ін-т вищої освіти ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського.– Вінниця : ТОВ «ТВОРИ», 2021.– 408 с.
8. Гуревич Р.С., Каплінський В. В. Лекторська майстерність викладача вищої школи як важлива умова успішності викладацької діяльності. *Наукова школа академіка І.А. Зязюна у працях його соратників та учнів*: матер. наук.-практ. конф.– Х.: НТУ «ХП», 2017. С.13 – 17.
9. Дубасенюк О. А. Основи теорії і практики професійної виховної діяльності педагога. Житомирський державний педагогічний інститут ім. І. Франка, 1994. 163 с.
10. Дубасенюк О. А., Вознюк О. В. Професійно-педагогічні задачі: типологія та технологія розв'язання: навч. пос. для студентів ВНЗ. Житомир: вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. 272 с.

11. Каплінський В. В., Андрух О. Бар'єри самовиховання. *Фізична культура, спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві*. Зб. наук. праць. Вінниця, 2009. С.61 – 65.
12. Каплінський В.В. До проблеми самовиховання старшокласників: цільовий та організаційно діяльнісний етапи. Наукові записки ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Випуск 39. Серія: пед. і психол. Вінниця, 2013. С.88-93. Каплінський В. В.
13. Методика викладання у вищій школі: Навчальний посібник / В. Каплінський. – Вінниця: ТОВ «Ніланд ЛТД», 2015. – 222 с.
14. Каплінський В. В., Хорунжевський Л.Є, Цуркан Б. М. Німецький та британський досвід підготовки майбутніх учителів у контексті модернізації вищої педагогічної освіти в Європі та Україні. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. ТОВ «Твори». 2020. Вип.63. С. 162 – 167.
15. Каплинский В. В. Педагогічний супровід професійного самовдосконалення та особистісної самореалізації майбутнього педагога. *Сучасна система освіти та виховання: досвід минулого – погляд у майбутнє*: матер. наук.-практ. конференц. К.: ГО «Київська наукова організація педагогіки і психології», 2017. С. 85 – 87.
16. Каплінський В. В. Проблеми та практичний досвід формування моральної культури особистості. Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія. 2013. Вип. 40. С. 111– 117.
17. Каплінський В. В. Професійне становлення майбутнього вчителя в процесі загальнопедагогічної підготовки: теорія і практика: монографія. Вінниця: «Твори», 2018. 492 с.
18. Каплінський В.В. Реалізація виховного потенціалу лекцій та практичних занять з самовиховання. Наукові записки ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Випуск 35. Серія: педаг. і псих. Вінниця, 2011. С.116 – 123. Каплінський В. В.
19. Каплінський В.В. Реалізація освітньо-виховних можливостей педагогічних дисциплін в контексті професійно-особистісного становлення майбутніх учителів. Теоретичні та практичні аспекти розвитку сучасної педагогіки та психології: зб. наук. робіт. Львів: Го «Львівська педагогічна спільнота», 2018. С. 55-58.
20. Каплінський В. В., Тетерук Р. О. Роль суб'єкт-суб'єктних відносин в особистісно-професійному становленні здобувачів вищої освіти. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. ТОВ «Твори». 2021. Вип.66. С. 58 – 66.
21. Каплінський В. В., Асаулюк І. О. Основи виховної діяльності вчителя

- фізичної культури: навчальний посібник. Вінниця: ПП «ТД «Єдельвейс і К», 2014. 294 с.
22. Каплінський В. В., Асаулюк І.О., Пінаєва О. Ю. Етика викладача закладу вищої освіти та формування морально-етичних норм поведінки студентів: навчально-методичний посібник для самостійної роботи магістрів. Вінниця: ТОВ «Твори», 2021. 112с.
23. Каплінський В. В., Сидорук А. Фізичне самовдосконалення старшокласників як педагогічна проблема. *Фізична культура, спорт та фізична реабілітація в сучасному суспільстві*. Зб. наук. праць. Вінниця, 2008. С 31 – 35.
24. Сапогов В. А. Інноваційні аспекти педагогічної діяльності В. В. Каплінського. *Авторські педагогічні технології в освітньо-виховному середовищі вищої школи*: колективна монографія. Вінниця ТОВ «Ніланд ЛТД». 2014. С. 82–97.
25. Сеченов І.М. Избранные философские и психологические произведения. М.: Учпедгиз, 1997. 419с.
26. Сидоренко Т. Самовиховання як компонент педагогічної культури майбутнього вчителя. *Рідна школа*. 2000. № 9. С. 38–40.
27. Синельников В. М. Самовиховання як діяльність і його психологічні особливості. *Педагогіка і психологія*. 2005. № 3. С. 34–41.
28. Скляренко І. Ю. Професійне самовдосконалення в процесі підготовки майбутніх учителів музики: автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук. Черкаси, 2009. 20 с.
29. Сметанський М. І. Самовиховання як засіб індивідуалізації виховної роботи. *Шлях освіти*. 1991. №1. С. 19–21.
30. Степанишин Б. Що таке самовиховання, і як виникає ця проблема. *Освіта*. – 1997. 2-9 квітня. С. 4 – 8.
31. Сухомлинський В.О. Сто порад учителеві. Вибрані твори в 5 томах. Т.2. К. : Рад. школа, 1976. С. 419 – 657.
32. Сухомлинський В.О. Виховання і самовиховання. Вибр. тв.: в 5 т. К., 1977. Т.5. С.229 – 239.
33. Теоретичні та методичні основи професійного самовиховання студентів вузу: навч.-метод. посібн. / Семиченко В. А. та ін; заг. ред. В. А. Семиченко. Хмельницький: ХГПШ, 2001. 255 с.
34. Тетерук Р. О. Секрети педагогіки викладача, що спонукає до самовиховання. Педагогічний пошук: Зб. матер. наук. інтернет-конференції Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського «Перспективні напрямки модернізації

- навчання, виховання, професійної підготовки». Випуск 12. Вінниця, Твори, 2021. С.160 – 164.
35. Томан І. Як удосконалювати самого себе / пер. з чеськ. В.К. Житника. К. : Політвидав України, 1988. 319 с.
36. Удич З. І. Модель психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів до організації самовиховання старшокласників. *Педагогічна освіта: теорія і практика*. 2012. Вип. 10. С. 92–98.
37. Ушинский, К.Д. Человек как предмет воспитания: опыт педагогической антропологии. Пед. соч.: в 6 т. М.Прогресс, 1990.Т. 5. 528 с.
38. Фестингер, Л. Теория когнитивного диссонанса / пер.с англ. А.Анистратенко, И. Знаешева. СІМ: Ювента, 2009. 214 с.
39. Холковська І. Л. Партнерство як інноваційна форма діалогічної взаємодії викладача і студентів майбутніх менеджерів. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Серія: педагог. і психол.* Випуск 55. 2018. С. 134–141.
40. Шевченко В. Саморозвиток як чинник становлення творчої особистості. *Директор школи, лицею, гімназії*. 2004. № 2/3. С. 142–155.
41. Шиманович І. В. Формування у майбутніх учителів потреби у професійному самовихованні : автореф. дис. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук. Запоріжжя, 2008. 20 с.
42. Хникін О. В., Каплінський В. В. Організаційно-педагогічні умови виховання морально-вольових якостей підлітків у процесі позашкільної роботи з фізичної культури. *Наукові записки ВДПУ ім. М. Коцюбинського. Сер. Педагогіка і психологія*. Вип.70. 2022 р. С. 67 – 73 <https://vspu.net/nzped/index.php/nzped/issue/view/195/216>
43. Хникін О. В., Каплінський В. В. Джерела народної педагогіки як засіб впливу на мотиваційно-ціннісну сферу особистості підлітків. Міжнародна науково-практична конференція «Сучасний стан та перспективи розвитку науки, освіти та суспільства», 15 серпня 2022 року, Полтава. С.23 – 26.
44. Яблоков С.В., Каплінський В.В., Тетерук Р.О. Загальнокультурна компетентність майбутнього учителя як складова його педагогічної культури. *Особистісно-професійний розвиток майбутніх фахівців: діалог зі стейкхолдерами: монографія / Упорядники: Акімова О.В., Фрицюк В. А.* Вінниця: ТОВ «Друк», 2021. С. 370 – 387.
45. George Monbiot. Out of the wreckage: a new politics for an age of crisis. London: Verso, 2017. 214 p.
46. Haluzyak V. M., Holkovs'ka I. L. The teacher's authority as the factor of personal influence on students. Zbior artykulow naukowych Konferencji

Miedzynarodowej Naukowo-Praktycznej «Pedagogika. Priorytetowe obszary nauki» (29.11.2015–30.11.2015). Warszawa, 2015. S. 6–9.

47. Kaplinskyi V.V., Lazarenko N.I. Cognitive component of the professional formation of the future teacher in the process of general pedagogical training. *European vector of contemporary psychology, pedagogy and social science: the experience of Ukraine and the republic of Poland*. 2018. P.124 – 142.

48. Kaplinskyi V.V. Ensuring the motivational basis for the professional formation of the future teacher by organizing the subjective interaction of the teacher and a student. *Sustainable education as a way of bringing people together – multiple stories from Europe and about Europe*: R. Kucha, V. Haluziak, A. Vychrushch. Łódź: Wydawnictwo Społecznej Akademii Nauk, 2018. 428 p.

49. Kaplinskyi V. V. Fulfillment of educational potential of the lecture in higher educational institutions in the context of professional development of the personality of a future teacher. *Development and modernization of pedagogical and psychological sciences: Experience of Poland and prospects of Ukraine* collective monograph. Lublin, 2017. P. 201 – 219.

50. Kaplinskiy V.V., Glazunova T. W. How to provide efficiency of self-educat. *The scientific method*. 2017. №4 (4). Warszawa (Poland). P. 37 – 41.

51. Kaplinsky V. V. Theoretical bases of formation of communicative abilities by means of problem pedagogical situations. *Science, Technology and Higher Education: mater. of the II international research and practice conference* Vol. II. April 17th, 2013. – P . 518 – 52.

52. Lazarenko N. I., Kaplinski V. V. Higher Education in Ukraine: Ensuring the Quality of Education. *International Scientific-Practical Conference Theoretical and applied researches in the field of pedagogy, psychology and social sciences*. Kielce, 2016. P. 98 – 101.

53. O. V. Klochko, Vasyl M. Fedorets, Oleksandr V. Mudrak, Tamara S. Troitska and Vasyl V. Kaplinskyi. Modeling of ecophobic tendencies of consciousness of higher education students. SHS Web Conf., 142 (2022) 03006 DOI: <https://doi.org/10.1051/shsconf/202214203006>.